

Társadalmi tőke és kisvárosi fejlődés Szigetvár példáján

SZOKOLAI FLÓRA - PIRISI GÁBOR

Absztrakt

A kisváros, mint településtípus eszenciáját a helyi társadalom sajátos szerveződése és struktúrái adják. A kisvárosban egyedi arányban elegyednek a rurális és urbánus jegyek, más megközelítésben kétségkívül meglévő urbanitásuk sajátos lokalitással párosul. Jelen tanulmányban áttekintjük a kisváros fogalmának néhány aspektusát, elsősorban azért, hogy hangsúlyozzuk a kisvárosi és a társadalmi tőke kapcsolatát. E két fogalom összekapcsolása korántsem példa nélkül álló a településföldrajz kutatásai között. Az erőforrásokban alapvetően szegény, a globális hálózatokhoz csak korlátozottan csatlakozni képes városoknak éppen a mikroközösségek ereje, összekapcsoltsága jelentheti azt a többletet, amellyel reziliensek maradhatnak egy alapvetően globalizált korban. Vizsgálatunkban egy típusos dunántúli kisváros, Szigetvár helyi társadalmának empirikus felméréséből adunk közzé néhány tapasztalatot, amelyek hozzájárulhatnak a kisvárosi társadalmi tőke értelmezéséhez.

Kulcsszavak: kisváros, társadalmi tőke, reziliencia

Bevezetés

Mi a kisváros, mi a kisvárosi? A településföldrajz csak nagyon elnagyolt választ tud adni erre a kérdésre, hiszen a válasz alapja az a szükséges, de nem elégséges statisztikai megközelítés, ami alapján a kisvárosokat kiválasztjuk az összes település, vagy az összes város halmazából. Ahány ház, annyi szokás: a szakirodalomban szinte bármilyen lélekszámhatárra találhat példát az, aki a saját igazát keresi, akár az alsó, akár a felső küszöböt illetően. Európában talán a 15 ezer fős (GRÖTZBACH, 1963; VAISHAR, 2004; ZUZAŃSKA-ŽYŠKO, 2005), vagy a 20 ezer fős határ (HEINEBERG, 2014) a leggyakoribb, Magyarországon inkább mintha 25, (TÓTH, 1996) vagy 30 ezer (KŐSZEGFALVI, 2004) lenne a leggyakoribb „nyerőszám”. Minél tágabbra nyitjuk ugyanakkor horizontunkat, annál bizonytalanabbá válik a határ, egy indiai tanulmány, amely a különböző megközelítéseket összegzi, félmillió lélekszámot is említ, mint a kisvárosok lehetséges felső népességhatárát - nyilván egészen más körülmények között (RAMAN et al., 2015).

Eleve, ahogy azt Vaishar és szerzőtársai hangsúlyozzák (STEINFÜHRER et al., 2016), és korábban már mi magunk is utaltunk rá (PIRISI, 2009) egyáltalán nem mindegy, hogy milyen nyelvi közegben szocializálódva foglalkozunk a kisváros problematikával. Hiszen amíg a magyar (és a német, cseh, lengyel) kifejezés egy „kis városra”, impli-

cite tehát egy alapvetően városi jellegű, urbánus, csak éppen arányosan kisebb, kevésbé komplex településre utal, addig az angol town/small town (amely utóbbi a publikációkban általában használt kifejezés az általunk értelmezni kívánt jelenség leírására) valami a valódi várostól (city) eltérő minőségre utal, a különbséget, és nem a lényegi azonosságot hangsúlyozza.

A kisvárosi és a városi minőségi, és nem csak mennyiségi kategória. Tartalmi, kvalitatív jegyeket felhasználó definíció ritkán születik a kisvárosokra, de azért van néhány összegző megközelítés. Niedermeyer ezredfordulós, elsősorban a német településföldrajz ez irányú kutatásait összegző tanulmányában a funkcionális definíciós elemek uralkodnak (központi szerepkör, kereskedelem és terciér szektor, ipar jelenléte), de megjelennek morfológiai aspektusok (zárt forma, városias benyomás) és nem meglepő módon társadalmi jegyek (városias életforma és kultúra, társadalmi tagoltság, alacsony dinamika) is (NIEDERMEYER, 2000).

Az angolszász értelmezésekben általában sokkal hangsúlyosabbak a társadalmi jegyek és attribútumok, gyakran állítva szembe a kisvárosokat a valódi, vagy nagy városokkal. Ezek általában a kisvárosi társadalmak lokalitását, zártságát, konzervativizmusát és erősen interperzonális jellegét hangsúlyozzák (1. táblázat).

	Nagyváros	Kisváros
Népesség összetétele	heterogén	homogén
Világnézet	kozmetopolita	lokális-patrióta
Megközelítés	racionális	intuitív
Státusz	elnyert	örökölt
Kockázatvállalási szintje	magas	alacsony
Változás	drámai	fokozatos
Munkamegosztás	specializált	generalista
Gazdasági alapok	diverzifikált	szűk bázis
Kapcsolatok, viszonyok	szerződéses	személyes
Ideológia	progresszív	konzervatív
Érdekcsoportok száma	magas	alacsony
Érdekérvényesítés	konfliktusos	konszenzusos
Állampolgári részvétel mértéke	magas	alacsony
Hatalommegosztás	széles	szűk

1. táblázat. A kisvárosok és a nagyvárosok összehasonlítása.

Forrás: SWANSON, 1985, a szerzők fordítása

A kisváros nyilvánvalóan minőségi kategória, és ezzel az állítással még azok a kutatások sem igen vitatkoznak, amelyek statisztikai vagy formális megközelítést alkalmaznak a csoport lehatárolására. Amennyiben ugyanis minőségi alapon akarjuk megragadni a kisváros lényegét, akkor olyan tulajdonságokhoz jutunk, amelyek sokszor csak alapos vizsgálatok alapján, vagy akár úgy sem számszerűsíthetők (2. táblázat). Talán volt ugyan előrelépés a kisvárosi fókuszú vizsgálatok számát és tematikus sokszínűségét tekintve is az elmúlt 20 évben, és ma már nem biztos, hogy sommásan csak „alulkutatottnak” tekinthetjük ezt a településtípust (HORECZKI, 2013; KOLB, 2004), de továbbra is érvényes rájuk, hogy a települési jellegű kutatások klasszikus, urbánus-rurális dichotómiájában „két szék között” találjuk a kisvárosokat, sajátos viszonyaikra

egyik megközelítés sem helytálló teljesen (HANNEMANN, 2004).

A kisvárosokat azonban nem határozhatjuk meg pusztán olyan alapon, hogy nem tartoznak valamilyen kategóriába. Ha pedig egyedi és pozitív értékkel bíró meghatározásukat akarjuk megadni, akkor igenis vissza kell kanyarodnunk legegyszerűbb sajátosságukhoz, a limitált méretükhöz. A szerény méret sajátos perspektívát eredményez: a kisvárosi tér az, amelyet tipikus használója - legalábbis Európában - gyalog vagy kerékpáron jár be (VAISHAR et al., 2016). Ez nem csak a nagyvárosoktól eltérő tér-élményekhez vezet, hanem intenzívebb interakciós terek keletkezését teszi lehetővé. Ily módon a kisvárosok szerény mérete és emberi léptéke szoros kapcsolatban van társadalmuk egyedi vonásaival.

Kutatói-analitikai megközelítés	Helyi-életmódbeli megközelítés
Kis méret	Kezelhető, menedzselhető méret
A történeti városi szövet tartós jelenléte	Városi identitás és önkép
Központiség, jelentőségtöbblet	A természeti tájak közelsége
Formális urbanitás, városi jogok	A város történetiségének, történeti kiváltságoknak szimbolikus jelentősége
Funkcionális specializáltság	A fejlődési és előrejutási lehetőségek limitáltsága
Sajátos társadalmi tőke	Társadalmi közelség, biztonság
A régóta fennálló, stabil tulajdonviszonyok magas aránya	A helyhez kapcsolódó érzelmi kötődés

2. táblázat. A kisvárosok lehetséges analitikai és lokális kritériumai

Forrás: VAISHAR ET AL., 2016 alapján a szerzők fordítása

Az interperszonális kapcsolatok, valamint a mind a szolgáltatásokban, mind magukban a szolgáltatást nyújtó emberekben megnyilvánuló alacsonyabb szintű specializáció alakítja ki a kisvárosokkal kapcsolatos egyik (csak némi- leg sztereotip) alapvető benyomást: szinte minden van, de mindenből és mindenből csak egy van. A gazdasági és személyi szinten egyaránt megjelenő exkluzivitás biztosítja a kialakuló hálózatok összekapcsoltságát és teremti meg a kisvárosok egyik leginkább definitív tulajdonságát, a sajátos társadalmi tőkét (BESSER, 2009; HANNEMANN, 2002; MAKKAI és PIRISI, 2013; PIRISI és MAKKAI, 2014).

A kisvárosokra jellemző társadalmi tőke vizsgálata különös aktualitást kap a koronavírus kapcsán. Korábbi vizsgálataink nyomán arra a következtetésre jutottunk, hogy a helyi közösségek társadalmi tőkében megnyilvánuló összekapcsoltsága a közösségi reziliencia fontos aspektusa (PIRISI, 2017, 2019). Jelen kutatás, amelynek empirikus része még a koronavírus-járvány előtt készült, utólag is tanulságos lehet abban az értelemben, hogy a járvány olyan külső sokként jelentkezik a helyi közösségek életében, amelynek kapcsán a rugalmas reagálás képessége előtérbe kerül. Tanulmányunkban tehát egy sok szempontból típusosnak mondható dél-dunántúli kisváros társadalmi tőkéjének vizsgálata alapján levont következtéseinket foglaljuk össze.

A társadalmi tőke

A társadalmi tőke kutatásának története több mint száz évvel ezelőttre nyúlik vissza, egészen pontosan 1916-ig amikor HANIFAN először használta ezt a kifejezést a vidéki iskolaközösség-központok vizsgálata során (1916). Szerinte a társadalmi tőke fogalmába beletartozik minden, ami az emberek mindennapjaiban fontos, mint például a barátság, jóakarát vagy az egymás iránti kölcsönös érzékenység. A fogalom újabb felbukkanására azonban több évtizedet kellett várni egészen az 1960-as évekig, amikor a városi élet és a szomszédsági kapcsolatok vizsgálatánál használta JACOBS (1962). A szélesebb körű alkalmazás még később, csak a hetvenes-nyolcvanas években vette kezdetét. LOURY megfogalmazásában az egyének egyes erőforrásai tekinthetők társadalmi tőkének. Szerinte az egyén örökölt társadalmi helyzete fontos szerepet játszik a gazdasági helyzet kialakításában, az örökölt kapcsolati hálózat előnyökhöz juttathatja az egyént (LOURY, 1977). Néhány évvel később Ben-Porath kidolgozott egy gazdaságelméletet, amely a gazdaság csererendszerain belül az F-kapcsolatokra (családok, vagyis families, bará-

tok, vagyis friends és vállalatok, vagyis firms) koncentrálnak (BEN-PORATH, 1980). BOURDIEU meghatározott több tőkefogalmat meghaladva a közgazdaságtani tőke fogalmát, így foglalkozott a társadalmi tőkével is, amely szerinte kölcsönös ismertségből fakadó aktuális és potenciális erőforrás. Azokat az erőfeszítéseket jelenti, amelyeket az egyének a társadalmi kapcsolatok, hálózatok kialakításáért fejtenek ki (BOURDIEU, 1998). COLEMAN a személyek közötti viszonyokban látta megvalósulni, mikor ezek a viszonyok úgy változnak meg, hogy elősegítsék a cselekvést (COLEMAN, 1998). A társadalmi tőkének több altípusa is van: normák vagy szankciók, kötelezettségek vagy elvárások, információs csatornák, hatalmi viszonyok, illetve a kisajátítható és szándékosan kialakított szervezetek (COLEMAN, 1994). A társadalmi tőke közjósággként való értelmezése Putnam munkásságával teljesedik ki igazán. Szerinte a társadalmi tőke kollektív ismérv, az egyének közötti kapcsolatokat, erős civil szervezeteket, civil jelenlétet, szoros társadalmi kapcsolati hálózatokat vagy épp a különböző társadalmi csoportok problémamegoldó képességét jelenti. Kulturális jelenség, a közintézményekbe vetett bizalmat és a kollektív cselekvésre való készséget egyaránt magában foglalja, nagy közösségek, társadalmak jellemzője (PUTNAM, 2000). A Világbank megfogalmazása szerint „a társadalmi tőke azokra az intézményekre, kapcsolatokra és normákra utal, amelyek adott társadalom társas interakcióinak mennyiségét és minőségét alakítják.” (ORBÁN és SZÁNTÓ, 2005). Az Európai Bizottság meghatározásában „a társadalmi tőke ... egy közösség vagy társadalom kooperációs és kollektív cselekvési képessége.” (ORBÁN és SZÁNTÓ, 2005) Összefoglalva a legfontosabb elemeit, a társadalmi tőke egyfajta erőforrás, az emberek közti viszonyokban van jelen és kölcsönös kötelezettségeket foglal magában. Ezek alapján tehát elmondható, hogy közösségi és egyéni szinten is nagyon fontos, szerepet játszik a társadalom tagjainak előre jutásában, de a társadalmi hierarchia különböző szintjein eltérő mértékben hat. A magasabb hierarchia szinten elhelyezkedők vélhetően eredményesebben tudják kihasználni a kapcsolataikat, lehetőségeiket, hiszen többnyire a magasabb szinten lévőkkel vannak kapcsolataik és ez előnyökhöz juttatja őket. A társadalmi tőke jelentősége nagyban függ attól, hogy hány ember tagja egy adott kapcsolatrendszernek, valamint attól is, hogy ezek az emberek milyen további kapcsolatokkal rendelkeznek (MAKKAI és PIRISI, 2013).

A társadalmi tőke jelentőségét az egyén boldogulása szempontjából - legkésőbb Bourdieu munkássága után - kevesen vitatnák. De vajon van-e értelme egy közösség

társadalmi tőkéről, illetve a közösség fejlődésének és a társadalmi tőkének a kapcsolatáról? Az első kérdésre a válasz, úgy véljük igen, hiszen egy települési közösségen belül a társadalmi tőke nem egy elosztandó, véges mennyiségű jószágként írható le, így aggregátuma, közösségi összege részben szabadon bővíthető. Továbbá pedig jogosan feltételezhető, hogy ebben a tekintetben pozitív visszacsatolás működik, vagyis, ha a közösség egyik tagja gyarapodik saját, személyes társadalmi tőkében, az felértékeli a közösség más tagjait is.

A közösségi szinten történő hatásmechanizmusok egyik lehetséges és jól feltárt mezője a bizalom kérdésköre. Minél magasabb egy adott társadalomban a társadalmi tőke, annál magasabb a bizalom szintje is, ez pedig megkönnyíti, észszerűbbé, olcsóbbá teszi egy társadalom működését (COLEMAN, 1994). Ilyen értelemben került be a fogalom Camagni területi tőkéről alkotott modelljébe is (CAMAGNI, 2008; JÓNA, 2013). A társadalom tagjait hálózatos fejlődésre és kreativitásra sarkallja, sokszínűséget idézhet elő, ezzel elősegítve az egyéni és közösségi célok elérését egy adott településen, régióban. A társadalmi tőke egyfajta kohéziós tényező, az innovációk terjedésének alapja, fontos eleme egy olyan közösségnek, ahol elsősorban az informális kapcsolatok erősek (PIRISI és MAKKAI, 2014). A magasabb szintű társadalmi tőke pedig magasabb összekapcsoltságot és kohéziót is jelent, emelve a közösség rezilienciáját is (PIRISI, 2019).

A kisvárosok kapcsán a társadalmi tőke a különösen gyakran exponált kérdések közé tartozik. Ezzel pedig visszajutottunk oda, ahonnan elindultunk: a kisvárosok fogalmához, lényegi tartalmi attribútumaihoz. TERRY BESSER például a társadalmi tőke és a kisvárosok kapcsán két általános megfontolást emel ki, részben azt, hogy a kisvárosi kvintesszenciája, hogy mindenki ismer mindenkit, és mindenki megfigyeli és megítéli a másik viselkedését, valamint, hogy a kisvárosok a nagyvárosokhoz képest sokkal homogénebb közösséget alkotnak, amely alapját jelenti a hálózatok építésének (BESSER, 2009). Ennek nyomán érthető, hogy nagyon sok tanulmány kapcsolja össze a kisvárosok sikerességét a társadalmi tőke szintjével (ALDRICH és MEYER, 2015; HANNA ET AL., 2009; WOODHOUSE, 2006), a szélesebb körű részvétellel és jobb minőségű helyi kormányzással és tervezéssel (BOWLES és GINTIS, 2002; CRAWFORD et al., 2008), de a másik oldalon a kisvárosok hanyatlásával, zsugorodásával is - okok és okozatok oldaláról egyaránt közelítve (MERRITT, 2001; PETERS et al., 2018; PUTNAM, 2001). Ugyanakkor vannak olyan tanulmányok is, amelyek hangsúlyozzák

a társadalmi tőke koncepciójával kapcsolatos ellentmondásokat is, nem csak az értelmezés bizonytalanságai kapcsán (BODOR és GRÜNHUT, 2014), hanem annak bizonyos, kizáró jellegű és ezáltal a fejlődés ellen ható tulajdonságai miatt is (RUBIO, 1997; STERN, 2013).

Egy zsugorodó kisváros

A városzsugorodás vizsgálatának kezdetei 1984-re vezethetők vissza, amikor Rotterdamban a világ vezető város-tervezői konferenciát tartottak és először komolyabban tárgyalták az akkor még újszerű problémát, a zsugorodást (KOVÁCS, 2009). Ezen konferencia után számos kutató kezdett komolyan foglalkozni a témával létrehozva több különböző fogalmi meghatározást.

Wiechmann szerint zsugorodónak tekinthető minden olyan város, amely minimum 10 ezer fős állandó népességgel rendelkezik és a lakosságának száma a vizsgálatot megelőző két évben konstans módon csökkent, gazdasága pedig strukturális átalakulás jegyeit hordozza. Pallagst egy ennél egyszerűbb megközelítést választott: a népességnek, a munkahelyek számának és a városi funkcióknak a látványos hanyatlása néhány éven belül. Vey olyan egykori ipari városokat sorol ide, amelyek az elmúlt 40 évben minimum 25%-ot veszítettek a népességükből (és ez a fogyás folyamatos), valamint ezzel arányosan megnövekedett az üresen álló ingatlanok aránya is (HALÁSZ, 2017). Léteznek olyan értelmezések is, melyek szerint a városzsugorodás az urbanizációs ciklus egyik állomása. Enyedi György már az 1980-as évektől foglalkozott a városfejlődési cikluselmélettel, ebben négy szakaszt különített el. A harmadik szakasz a dezurbanizáció (a holland iskola urbanizációs cikluselméletében is megjelenik), amely némiképp magyarázatot adhat a zsugorodás jelenségére, hiszen erre a fejlődési szakaszra a városból a falvak irányába történő elmozdulás a jellemző (ENYEDI, 2011). Ezen elméletek azonban nagyon sok esetben a nagyvárosokra fókuszáltak. Mivel a kisvárosok hosszú időn keresztül a stabilitás, lassú gyarapodás legtipikusabb területei voltak, nem úgy, mint a dinamikusan változó, folyton alakuló nagyvárosok (PIRISI és MAKKAI, 2014b). Az elmúlt időszakban viszont a magyarországi kisvárosok elég nagy hányadát sújtja ez a probléma. A 2011-ben létező 291 hazai kisvárosból 237 (vagyis több mint 81%) veszített a népességéből. Európai szinten bizonyos vizsgálatok szerint a kisvárosok 18%-a tekinthető zsugorodónak (WOLFF et al., 2021; WOLFF és WIECHMANN, 2018), amely értéket ugyan az eltérő definíciók miatt nem szabad közvetlenül

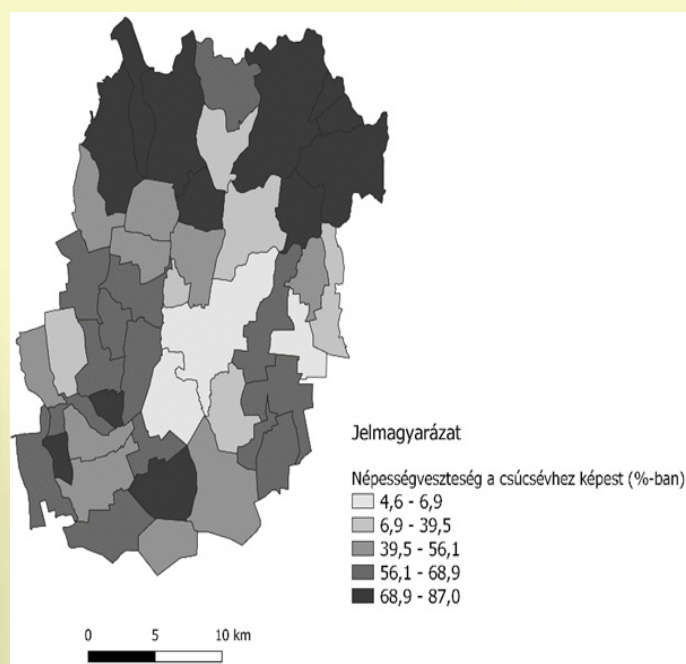
összehasonlítani a hazai adatokkal, de jól látszik, hogy a hazai kisvárosok az átlagnál sokkal jelentősebb kihívásként szembesülnek a zsugorodással.

Az ebben a kutatásban vizsgált kisváros, Szigetvár egy Baranya megyében elhelyezkedő járásközpont. Lakónépességgel számolva 10 183 fő lakja (2021). A Szigetvári járásban 45 település található, melyekből az egyetlen város maga a központ. Szigetvár valódi tradicionális kisváros, amely számos tekintetben a „dunántúli” kisvárosi urbanizáció prototipikus képviselője. Középkorból örökölt mezővárosi jogok és központi funkciók (kereskedelem birtokközpont várral), kisipar, szőlőhegy, újkorban kialakuló járási szerepkörök, lassú népességnövekedés (1850-ben 3000 lakosával így is alig marad el akkori megyeszékhelyétől, Kaposvártól), magyar és német, más megközelítésben katolikus és számottevő zsidó lakosság. Iparosodása a vasútvonalak (1868: Pécs-Barcs, 1902: Szigetvár-Kaposvár) megépülése után indul meg és sajátosan tükrözi a hazai kisvárosi industrializációt: gőzmalom, cipőgyár majd konzervgyár létesült. Profilja a szocializmus évei alatt egy jelentős kórházzal és egy kevésbé jelentős termálfürdővel bővült, imázsépítésében azonban kezdetől jelentős hangsúlyt kapott a török elleni hősiesség (ma „Civitas Invicta”), városi rangját is „évfordulós jelleggel”, 1966-ban nyerte el. Az imázs- és identitásépítés persze messze túlmutat a lokális kereteken. Magában a városban Zrínyi Miklós szimbolikus és valódi figurája mindenképp felett álló egy messziről jött megfigyelő szerint (WALTON, 2019). A magyar-török barátságot hangsúlyozó, egyfajta nemzeti külpolitikai reorientációt is hirdető narratíva különösen az utóbbi években, előbb az emlékpark létesítése majd a Szulejmán szultán végső nyughelyének régészeti feltárása (PAP et al., 2015; SIPOS et al., 2021) kapcsán erősödött fel határozottan.

Mindazonáltal a hazai történelmi identitásban és bizonyos szempontból a török neo-ottomán imázs- és kapcsolatépítésben betöltött szerepe ellenére Szigetvár megmaradt nagyon jellegzetes, nyilván az átlagnál sokkal nagyobb ismertséggel bíró kisvárosnak. Sőt: bizonyos szempontból Szigetvár „a” kisváros. A rendszerváltás után, 1993-tól 2001-ig forgatták a „Kisváros” című sorozatot a Magyar Televízió munkatársai, a 195 epizód önmagában is nagy sikert jelez, és a maga idejében, krimis-akciósorozatos zsánerében biztosan nem volt érdemi hazai vetélytársa. Szigetvár ugyan Végvár néven szerepel, és a várost földrajzilag is áthelyezték az osztrák határhoz, de azért a főcímben egyértelműen felismerhető a főtere. A sorozat is tudatosan épít a kisvárosiságra, hiszen minduntalan felvonultatja a kisvárosi közösség jellegzetes sze-

replőit és szolgáltatóit - nem függetlenül a meglehetősen otromba termékelhelyezési gyakorlatától.

Szigetvár demográfiai pályája is tipikusnak mondható a hazai kisvárosok között (PIRISI és TRÓCSÁNYI, 2014). A rendszerváltás kori népességének 17%-át veszítette el, amely hazai viszonylatban nem számít kiemelkedő értéknek. Azonban zsugorodásának problémáit kiemeli, hogy településföldrajzi környezete, a szigetvári járás is folyamatosan veszít népességéből. A járás népesedésének csúcspontját már 1949-ben elérte, amikor 36 990 fő lakott ott - ekkor még Somogy megyéhez tartozott - ez 11 988 fővel több, mint a legutóbbi népszámlálás alkalmával 2011-ben.

1. ábra: A Szigetvári járás településeinek népességvesztése demográfiai csúcspontjukhoz viszonyítva.

Forrás: (KSH, 2011) alapján a szerzők szerkesztése

A járás szélsőségesen széttagolt településstruktúrája minden szempontból hátrányos helyzetet teremt. Szigetvártól északra az út- és településhálózat igazodik a Zselic völgyhálózatához, a települések lényegében zsákjelleűek, közvetlen összeköttetések a járásszékhely felé mutatnak, de a 67-es mentén fekvő településeket leszámítva (az út hatása kifejezetten jól kivehető az 1. ábra térképén is) Kaposvár, illetve Pécs felé kapcsolataik gyengék. A térséget különösen hátrányosan érintette 1976-ban a Kaposvár-Szigetvár vasútvonal felszámolása, amely széleskörű szakmai vélekedés szerint a korabeli mobilitási viszonyokhoz képest elhamarkodott intézkedés volt, és jelentős társadalmi és gazdasági károkat okozott (ERDŐSI, 1985; LIESZKOVSKY et al., 2021).

A térség déli részén ugyan a morfológiai viszonyok kevésbé meghatározóak, a várostól délre egybefüggő nyílt síkság húzódik a Drávaig. A zsákfalvak itt is gyakoriak, a községek aprók, legalább hatnak a népessége nem éri el a száz főt. A nagyon ritkán lakott táj lényegében az Ormánság északi peremének tekinthető, legalábbis annak a társadalmi és gazdasági problémái tükröződnek vissza. A falvak elnéptelenedéséből Szigetvár látszólag nem sokat profitált, de a városba évente beköltöző (bruttó) 200-270 fő elsődleges forrását vélhetően ezen települések adják. A kisváros mérsékelt zsugorodásának az ára tehát a környező vidék igen intenzív elnéptelenedése.

Módszertan

A kutatás a háttéranyag gyűjtés és feldolgozás után egy kérdőívvel és három mélyinterjúval lépett empirikus szakaszába. A kérdőív a koronavírus járvány okozta fennakadások miatt online formában zajlott - mérlegelve ezen forma minden előnyét és hátrányát. Anonim volt, 2020 februárjában zajlott vele a mintavételezés. 130 kitöltés érkezett, ezek közül 94 jelenlegi szigetvári lakos. A kérdőív kitöltőinek átlagéletkora 40,3 év. A nemek szerinti megoszlásnál női túlsúly jelentkezik, a válaszadók 65,4%-a volt nő. A nőtöbblet részben abból adódik, hogy a vizsgált városra és járására is jellemző a nőtöbblet, másrészt abból, hogy a nők általánosságban aktívabbak az ilyen és ehhez hasonló felmérések alkalmával. A módszertan miatt az idősebb korosztály alulreprezentált a kérdőívben, a legidősebb kitöltő 73 éves. A legmagasabb iskolai végzettség tekintetében az érettségizettek jelentették a többséget (39,9%), utánuk sorrendben következnek: a diplomások (27%), a felsőfokú szakképzést szerzetek (15,4%), a szakmunkásképzőben végzetek (14,6%), a nyolc általánossal rendelkezők (2,3%) és a doktori fokozatot birtoklók (0,8%).

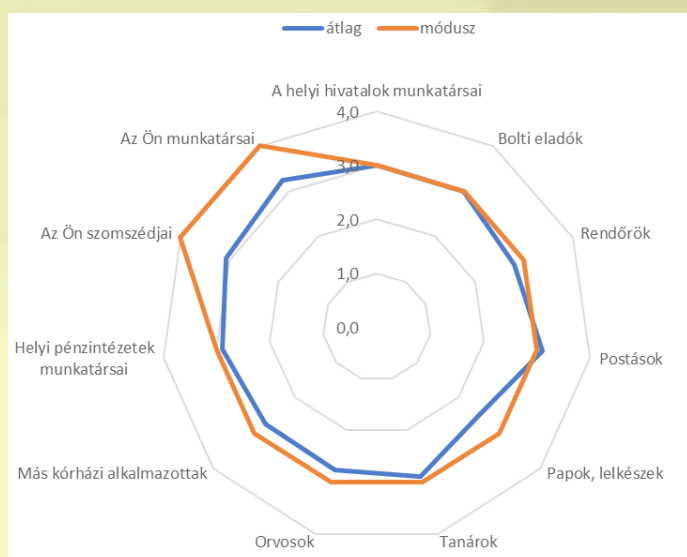
Az interjúk három, a városhoz szorosan kötődő személlyel zajlottak, az alanyok kérésére anonim módon. Két férfi és egy nő, a település közéletében aktív, jó helyismerettel, kapcsolati hálóval rendelkező lakosai a vizsgált városnak. Az interjúalanyoknak feltett kérdések azonosak voltak mindhárom esetben, azonban ezeket külön-külön végeztem el. Ennek oka a későbbi összehasonlíthatóság. A strukturált interjú több kérdéscsoportból állt. Először a várossal, illetőleg annak lakóiról kialakult képüket kellett leírniuk, majd ezután a Szigetvár életében végbemenő folyamatokról volt szó. Melyek azok a pontok, amelyek a prosperitást szolgálják, melyek azok,

amelyek ezt gátolják? További kérdések merültek fel a helyi identitás és a közösségek összetartása-széthúzása kapcsán. Az interjúk segítséget nyújtanak abban, hogy pontosabb képet kapjunk a társadalmi kapcsolatokról, ezenfelül lehetőségünk nyílik arra is, hogy megvizsgáljuk az ezek mentén kialakuló hálózatokat.

Az empirikus felmérések eredményei

A kérdőív egyik első kérdése egy szabad asszociáció volt a várossal, ehhez hasonlóan az interjúkban is vonatkozó kérdés arra, hogy mit gondolnak a válaszadók Szigetvárról és az ott élő emberekről. A kérdőív válaszaiból az látszott, hogy nagyon fontosak a török kor emlékei, a vár, Zrínyi Miklós vagy I. Szulejmán szultán személye. Ezen személyek, helyek, történelmi emlékek az interjúalanyok válaszaiból is kitérnek, szintúgy, mint egy másik fontos elem, a strand és a gyógyfürdő (a kérdőívek esetében is hangsúlyos ezek szerepe). Ezekre felül említésre került a város sikertelensége, az, hogy kicsi, kis közösséggel. A kitöltők közel egyharmada (32,3%) említett valamilyen negatívumot, mint például: kihalt, porfészek. Negatív jelzőkkel az interjúalanyok is illették a várost, egy esetben szó szerint „világvége, szegénység, kilátástalanság, irigység” jelzőket kapott. Továbbá megjelent a turizmus, mint kihasználatlan erőforrás, a munkalehetőségek hiánya, a fiatalok elvándorlása, a nyüzsgő élet hiánya is problémaként. Mindezen negatívumok ellenére általában szeretettel nyilatkoztak a városukról az interjúalanyok. Ehhez kapcsolódóan fontos kiemelni, hogy a szigetváriakat jókedvű és barátságos embereknek értékelik a kérdőív kitöltői. Az egymással szembeni bizalomra is vonatkozott kérdés, ebben egy egytől négyig terjedő skálán kellett értékelni az egyes társadalmi csoportokkal szembeni bizalmat (egyes a teljes bizalmatlanság, a négyes a teljes bizalom), hiszen a bizalom alacsony vagy épp magas szintjéből következtethetünk a társadalmi tőke milyenségére (COLEMAN, 1994).

A diagrammon is jól látszik, hogy a papok és lelkészek kapták a legalacsonyabb értékelést, vagyis irányukban a legnagyobb a bizalmatlanság a felsoroltak közül. A vallási közösségbe tartozók, vallásukat aktívan gyakorlók 54%-a választotta a hármas értéket, egy kitöltő a négyes értéket 36% pedig kettes értékelést adott, ez az arány jobb, mint a vallási közösségbe nem járók körében, de itt sem teljes a bizalom. A legnagyobb bizalmat a kitöltők szomszédjai, munkatársai élvezik.

2. ábra: Az egymással szembeni bizalom szintje 1-től 4-ig terjedő skálán (1-egyáltalán nem, 4-teljes mértékben)
 Forrás: kérdőíves felmérés alapján a szerzők szerkesztése

Az is jól látszik, hogy a legtöbb csoportnak hármaskörű értéke, vagyis a kitöltők inkább megbíznak ezekben az emberekben, csoportokban. Kirívóan alacsony pontszám nincs, elvértve akadtak alacsony értékek, de azok hátterében valószínűleg valami apróbb személyes sérelem áll, mint ösztársadalmi probléma.

Egy szabad asszociációs kérdés vonatkozott arra, hogy milyen személyek, kisebb csoportok a legbefolyásosabbak a kisváros életében. A legtöbb válaszadó a polgármestert emelte ki, többen kiemelték a képviselőtestületet is, pár válaszban pedig megjelentek a civil szervezetek. A lakosság és a helyi emberek is szerepeltek a válaszok közt 13 esetben, a helyi vállalkozók pedig 20 válaszban. A válaszokban nem lehet felfedezni végzettség vagy életkor szerinti mintát, ám az kiemelendő, hogy azon válaszadók közül, akik a polgármestert említették, közel 81% szeret Szigetváron élni.

A kitöltők 74,6%-a Szigetváron született, 72,3% jelenleg a városban lakik (94 fő). Ezen kitöltők közül 76,6% szeret itt élni, leginkább azért, mert kicsi, otthonos, meghitt és családi a légkör (amely a kisvárosok fontos jellemzője). A többség szerint (válaszadók 2/3-a) nincs elég lehetőség a városban a közösségi élet fenntartásához, hiányoznak szórakozóhelyek, közösségi terek. 69,1% nem tervez elköltözni, akik igen, ők általában nagyobb városokat, vagy külföldi életet választanának többek közt a jobb munkalehetőség érdekében.

A jelenlegi szigetvári válaszadók nagyrésze (81,9%) ismer a városban működő civil szervezetet és néhány válaszadó (23,4%) részt vesz valamely a városban működő

civil szervezet munkájában. A kitöltők egyharmada véli úgy, hogy a civil szervezetek munkássága nagyon fontos a város életében, több mint a felük gondolja részben fontosnak és több mint 12% egyáltalán nem tartja fontosnak a munkásságukat. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők (diploma és/vagy doktori fokozat) közül mindössze egyetlen válaszadó gondolta úgy, hogy egyáltalán nem fontos a civil szervezetek munkássága, 42% szerint viszont teljes mértékben fontos. Arra a kérdésre, hogy a legutóbbi választás alkalmával elment-e szavazni, a többség azt válaszolta: igen, rendszeresen eljár, és csak 5,3% válaszolta azt, hogy nem szokott eljárni szavazni. A valódi választási adatokból azonban az látszik, hogy a legutóbbi önkormányzati választás alkalmával a város választópolgárainak 50,3%-a jelent meg a választáson (Nemzeti Választási Iroda, 2019). Tehát vagy a kérdőív sikerült kifejezetten specifikusra, és a választópolgárokat érte el, vagy többen emlékeznek arra, hogy elmentek, többen mondják, mint ahányan valóban voltak. Azt itt mindenképpen ki kell emelni, hogy nagy valószínűséggel azok az emberek töltenek ki egy ilyen kérdőívet, akik egyébként is aktívabbak, vagyis ők valószínűleg szavazni is eljárnak. Ezen kérdések azért kifejezetten fontosak, mert az erős civil szervezetek és az erős civil jelenlét, a „civil kurázszi” fontos a társadalmi tőke vizsgálatához (PUTNAM, 2000).

Az interjúalanyokról előljáróban annyit érdemes megjegyezni, hogy mindegyikük élete szorosan kötődik Szigetvár városához. Ebben a városban élnek, itt dolgoznak, illetve dolgoztak, mindennapjaik része a mai napig. Az egyikük rendkívül aktívan foglalkozik a fiatalok felkarolásában is. Mindebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a három interjúalany részese, mi több formálói a városban lezajló folyamatoknak.

Az interjúk legfontosabb tanulsága a város sok kihasználatlan lehetőségének feltárása volt. Az interjúk során felmerültek a város sikerei és sikertelen próbálkozásai is, mindhárman a sikertelenségek túlsúlyát érzékeltették, érzékelték. Az alábbi táblázat segít összehasonlítani a kérdőívben és az interjúkban felmerült pozitívumokat és negatívumokat.

Negatív jelzőként jelent meg a város kihaltsága, a munkanélküliség és a széthúzás. Ezek nagyrészt egybeesnek a kérdőív során tapasztaltakkal, de mik lehetnek ezen jellemzők mögött megbúvó okok? A város jelentős számú lehetőséggel rendelkezik a fejlődés beindításához. Ilyen például a gyógyvíz, a gyógyfürdő és a város történelmi múltja. Ezek olyan értékek, amelyekre ugyan építettek korábban, azonban maradtak kiaknázatlan le-

	Kérdőív	Interjúk
Pozitívumok	Nyugalom, otthon, barátságos emberek, gazdag történelmi múlt, béke, biztonság, zenekar	Gazdag történelmi múlt, gyógyfürdő, jó kulturális, zenei élet, otthon
Negatívumok	Kihalt, szegény, rossz közlekedés, munkanélküliség, nincs jövőkép, kórház előtti fizető parkoló, unalmas, széthúzó közösség, rasszizmus	Nincs munkalehetőség, nincs nyüzsgő élet, kilátástalanság, irigység, szegénység, nem épült meg a 6-os elkerülő, nem ad jövőképet a fiataloknak
Lehetőségek	Több program, a történelmi örökség jobb kihasználása, turizmus	Olajmező a várostól délre, kórház és gyógyfürdő jobb kihasználása, turizmusfejlesztés, gyógyturizmus
Gyengeségek	Nincs lehetőség a fiataloknak, nincs jövőkép, kevés munkahely, alacsony bérek	Nincs előremutató, jól megfogalmazott stratégia a városfejlesztésre, sok a lehetőség, de mind kihasználatlan.

3. táblázat. A kérdőív és az interjúk szabad asszociációs válaszainak összehasonlítása
 Forrás: empirikus kutatás eredményei alapján a szerzők szerkesztése

hetőségek. Az interjúk során említések szintjén röppent fel az a gondolat, vízió, hogy gyógyfürdőt jobban összekapcsolni a város történelmi múltjával. A török kultúrában egyébként is nagy hagyománya van a fürdőknek. Továbbá ez a speciális, historikus milió egy jól megtervezett marketingstratégiával vonzaná a turistákat, a gyógyulni vágyókat. Ebből következően lehetne szálláshelyfejlesztésbe kezdeni, ami először az építőiparnak adna munkát, majd a fenntartásban dolgozóknak. Szigetvár életében korábban is a gyógyfürdő építések voltak jellemző a dinamizmus a fejlődés tekintetében, tehát sokan támogatnák is ezt a kezdeményezést.

Egy másik problémás terület a fiatalok elvándorlása, illetve az ennek mentén kialakuló munkaerőhiány. Ennek oka, hogy a fiatalok nem tartják vonzónak a várost, kevés lehetőséget találnak. A középiskolai oktatás színvonalának csökkenése is erősíti ezt a folyamatot, mivel azok, akik egyetemre szeretnének jelentkezni már korán, 14-15 éves korukban máshová, jellemzően Pécsre mennek középiskolába tanulni. Az egyik interjúalany jelenleg egy összefogáson dolgozik 60 vállalkozóval és magánszeméllyel együtt. Ennek célja a város felújítása (az első megállapodás után köztéri padokat ajánlottak fel), valamint az, hogy kialakítsanak egy vonzó jövőképet a fiatalok számára. Ezen felül egy egész megyére kiterjedő kezdeményezés kapcsán leült tárgyalni az Agrárkamara, a Kereskedelmi és Iparkamara és a VOSZ (Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége). Ehhez kapcsolódóan még említésre került, hogy három, négy a város léptékéhez mérten nagy és jelentős vállalkozás összefogása sokat lendíthetne a városon. Ilyen vállalkozás lehetne például a BATA Kft., az Iron-Tech Zrt vagy a Trust Hungary Zrt., ezen cégek

szerepelnek a Dunántúli Napló által összeállított Baranya megye 100 legnagyobb árbevételű vállalkozását tömörítő listán (Dunántúli Napló, 2015).

A potenciális fejlődési pontok és a még feltáratlan esetek kiküszöbölésére egy átfogó városfejlesztési tervre lenne szükség. Az egyik interjúalany beszélt róla, hogy a jelenlegi tervdokumentumokban nem mérték fel kellően Szigetvárt. A fent említett javaslatok integrálása, a városlakók megkérdezése, széleskörű párbeszéd kialakítása egy inkább előremutató stratégiát eredményezne.

Következtetések

Mint a kutatás eredményei is mutatják, Szigetvár tele van lehetőségekkel, amelyeknek egy jó részét nem használja ki megfelelőképpen. Sok lehetősége van a turizmusban, vendéglátásban. Természetesen a turizmus nem csodaszer, pláne nem a pandémia idején, ennek ellenére átfogó fejlesztése hozzájárulhatna a város sikerességéhez, a gazdaság fellendítéséhez. Az oktatás terén is vannak hiányosságai és ezzel rengeteg fiatalt veszít el. Ezek a hiányosságok abban is megmutatkoznak, hogy azok, akik továbbtanulásban gondolkodnak, egyetemre szeretnének járni az érettségi megszerzését követően, már általános iskola után 14-15 évesen elhagyják a várost, másik településen - többnyire Pécsen - járnak középiskolába. Ezzel már elkezdik kiépíteni kapcsolati hálózatukat, a társadalmi tőkéjüket máshol. Ez azért is nagy probléma, mert a társadalmi tőke egy erőforrás (amely a kölcsönös ismeretségből fakad) (BOURDIEU, 1998). Az egyetemen ez a lélektani távolság tovább nő a fiatalok és Szigetvár

között és diplomásként már sokszor nem térnek vissza a városba. Ehhez nagyban hozzájárul az is, hogy a város nem tud munkát biztosítani nagyon sok diplomás fiatalnak. Ez persze nem kimondottan szigetvári sajátosság: ha összevetjük a városban elérhető munkahelyeket típusok szerint FEOR-főcsoportok szerint kategorizáló adatokat, akkor ebben a városban a „fehérgallérosnak” tekinthető munkakörökben (ezek csak részben kapcsolódnak felsőfokú végzettséghez) rendszerint néhány százalékponttal kevesebben dolgoznak, mint más baranyai kisvárosokban (Siklós, Mohács, Bóly). A különbség Pécshez vagy Kaposvárhoz képest számottevő¹, de ez főleg a kisvárosiságból, és nem Szigetvár egyéni problémáiból fakad.

A diplomások elvándorlása, amelyet korábbi empirikus vizsgálatok is bizonyítanak (MAKKAI et al., 2017) tovább erősíti a város zsugorodását, illetve a társadalmi tőke csökkenését, mivel a képzetesebb embereknek nagyobb az ismeretségi köre, jobb kapcsolati hálózattal rendelkeznek, így magasabb a társadalmi tőkájük.

Megemlítendő, hogy ha a társadalmi tőke kapcsán a közösségi összefogás és együttműködés mértékét tekintjük indikátornak, a tapasztalatok ebben a tekintetben sem nevezhetők egyértelműen pozitívnak. A helyzet megoldására néhány magánszemély és vállalkozó is törekszik, de az egész várost átfogó együttműködésre ritkán van példa. A helyi közösség meglehetősen széthúzó és kettéosztott, még hozzá politikai dimenziók mentén szerveződve és ez eléggé megnehezíti a civil szervezetek munkásságát. A civil szervezetek a megosztottság miatt nem képesek az egész várost átfogó, megmozgató kezdeményezéseket végrehajtani, hiszen a jobboldali nézeteket vallók a civil szervezeteket baloldali pártoknak tartják, akik civil köntösbe bújtak. Ez is nehezíti társadalmi kohéziót, ami rontja a gazdasági fellendülés esélyeit is. Ez a széthúzás kelthet egyfajta negatív érzetet, emiatt negatívabb kép él a város lakóiban a várossal és akár ez is hozzájárulhat az elöltözési szándék kialakulásához.

A két felmérés tapasztalatai azt mutatják, hogy a zsugorodás és a társadalmi tőke összefüggésben állnak egymással. A zsugorodás nyilvánvalóan azzal jár, hogy kevesebb ember él az adott településen és ez magával vonzza, hogy kevesebb embernek kisebb kapcsolati hálózata van (a városon belül), amely ugye maga a társadal-

mi tőke (PUTNAM, 2000), így tehát kijelenthető, hogy a városon belüli társadalmi tőke csökken a zsugorodással. A zsugorodás egyébként sem pozitívan jelenik meg a köztudatban, amennyiben egy város nem képes embereket odavonzani, sőt ebben az esetben még saját fiatal lakóit sem képes megtartani, akkor a várossal a lakosok és a külső szemlélők is negatívabban vélekedhetnek. Ez a negatív kép könnyedén hozzájárul ahhoz, hogy még több ember költözzön el, váltson lakhelyet. Ez pedig bizalmatlansághoz vezet, főleg a városvezetés irányába, ami egy ennyire politikailag széthúzó városban, mint Szigetvár, kifejezetten nagy gondokat tud okozni.

Szigetvárról tehát elmondható, hogy nagyon sok területfejlesztési lehetőséggel rendelkezik, amely csökkenthetné a zsugorodás mértékét. Ezen lehetőségek részben a turizmusban keresendők, hiszen a turizmus egy olyan jövedelemforrás, amelynek imázsformáló hatása is van. Adóbevételt jelent az önkormányzatnak, munkahelyeket teremt és hozzájárul a népességmegtartó-képességhez. Nem csodátévő erő, de kezdetnek jó lehet. Természetesen a koronavírus járvány okozta pandémia idején turizmusról beszélni kicsit idegenül hathat, de az embereknek megvan az igénye az utazásra, így amint lesz rá lehetőségük, élni is fognak vele. Egy jó városkép, jó imázs hozzájárulhat a jobb belső viszonyokhoz és a társadalmi tőke bővüléséhez, amely egy újabb erőforrása lehet a városnak.

Irodalom

- Aldrich, D. P., Meyer, M. A. 2015: *Social Capital and Community Resilience*. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 254-269.
- Ben-Porath, Y. 1980: *The F-Connection: Families, Friends, and Firms and the Organization of Exchange*. *Population and Development Review*, 6(1), 1.
- Besser, T. L. 2009: *Changes in small town social capital and civic engagement*. *Journal of Rural Studies*, 25(2), 185-193.
- Bodor, Á., Grünhut, Z. 2014: *Dilemmák a területi tőke modelljének alkalmazhatóságáról*. A társadalmi tőke problémája Camagni elméletében. *Tér és Társadalom*, 28(3), 3-17.

¹ A FEOR 1-4-es főcsoportjában Szigetváron a munkavállalók 45,5%-a, az említett kisvárosokban 46-56%-a, Kaposváron 56%-a, Pécsen 61%-a dolgozik.

- Bourdieu, P. 1998: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In G. Lengyel & Z. Szántó (Eds.), *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Aula Kiadó.
- Bowles, S., Gintis, H. 2002: *Social capital and community governance*. *Economic Journal*, 112(483), 419-436.
- Camagni, R. 2008: *Regional Competitiveness: Towards a Concept of Territorial Capital*. In *Modelling Regional Scenarios for the Enlarged Europe. Advances in Spatial Science*. Springer.
- Coleman, J. S. 1994: Társadalmi tőke. In: Lengyel, G. Szántó (Eds.), *A gazdasági élet szociológiája*. Aula Kiadó.
- Crawford, P., Kotval, Z., Rauhe, W., 2008: *Social capital development in participatory community planning and design*. *Town Planning Review*, 79(5), 533-553.
- Dunántúli Napló. 2015: *Top 100 melléklet*.
- Enyedi, Gy. 2011: *A városnövekedés szakaszai - újragondolva*. *Tér és Társadalom*, 3(2), 92-103.
- Erdősi, F. 1985: A magyarországi normál nyomtávú vasúthálózat megkritikálásának következményei. *Területi Statisztika*, 6(10), 650-660.
- Grötzbach, E. 1963: Geographische Untersuchung über die Kleinstadt der Gegenwart in Süddeutschland. *Münchner Geographische Hefte*, 24, 106.
- Halász, L. 2017: A posztindusztriális kor zsugorodó városai. Alternatív városfejlesztési típus vagy urbanizációs zsákutca? In *Államtudományi Műhelytanulmányok. A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken* (Vol. 19). Nemzeti Közszeolgálati Egyetem.
- Hanifan, L. J. 1916: *The Rural School Community Center*. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 67(1), 130-138.
- Hanna, K. S., Dale, A., Ling, C. 2009: *Social capital and quality of place: Reflections on growth and change in a small town*. *Local Environment*, 14(1), 31-44.
- Hannemann, C. 2002: „Soziales Kapital“ kleiner Städte - Perspektiven für schrumpfende Städte in Ostdeutschland. *Hannemann, Christine/Kabisch, Sigrun/Weiske, Christine (Hg.): Neue Länder-Neue Sitten*, 11-30.
- Hannemann, C. 2004: Marginalisierte Städte. In *Probleme, Differenzierungen und Chancen ostdeutscher Kleinstädte im Schrumpfungsprozess*, Berlin. Berliner Wissenschafts-Verlag.
- Heineberg, H. 2014: Stadtgeographie. In *Grundriss Allgemeine Geographie*. Ferdinand Schöningh.
- Horeczki, R. 2013: Kisváros - kiskategória - kis érdeklődés? *A Hely Szelleme - a Területi Fejlesztések Lokális Dimenziói: A Fiatal Regionalisták VIII. Konferenciáján Elhangzott Előadások*, 191-196.
- Jacobs, J. 1962: *The Death and Life of Great American Cities*. *The Yale Law Journal*, 71(8), 1597.
- Jóna, G. 2013: *A területi tőke fogalmi megközelítései*. *Tér és Társadalom*, 27(1), 30-51.
- Kolb, A. 2004: Die Kleinstadt auf dem Weg in die Moderne. *Pro-Regio-Online*, 4, 12-134.
- Kőszegfalvi, Gy. 2004: *Magyarország településrendszere*. Alexandra.
- Kovács, T. 2009: *A városzsugorodás jelensége Magdeburg példáján*. *Debreceni Szemle*, 17, 170-186.
- KSH. (2011). *Népszámlálási adatok*.
- Lieszkovszky, J. P., Hardi, T., Ács, B. 2021.: *A vidéki térségek közforgalmú közlekedési hálózatának fejlődése Magyarországon a kezdetektől a XXI. század elejéig*. *Tér és Társadalom*, 35(2), 89-109.
- Loury, G. 1977: A Dynamic Theory of Racial Income Difference. In P. A. Wallace & A. LeMund (Eds.), *Women, Minorities, and Employment Discrimination*. Lexington Press.
- Makkai, B., Máté, E., Pirisi, G., Trócsányi, A. 2017: *Where Have All the Youngsters Gone? the Background and Consequences of Young Adults' Outmigration from Hungarian Small Towns*. *European Countryside*, 9(4), 789-807.
- Makkai, B., Pirisi, G. 2013: Társadalmi tőke a hazai kisvárosokban - Egy empirikus felmérés tanulságai. In: Schmidt, P. (Ed.), *A földtudományi kutatások új aspektusai* (pp. 61-68). Publikon.
- Merrett, C. D. 2001: Declining social capital and non-profit organizations: consequences for small towns after welfare reform. *Urban Geography*, 22(5), 407-423.
- Nemzeti Választási Iroda 2019: *Helyi önkormányzati választások 2019*.

- Niedermeyer, M. 2000: Kleinstadtentwicklung. *Würzburger Geographische Arbeiten*, 93(1), 375.
- Orbán, A., Szántó, Z. 2005: Társadalmi tőke. *Erdélyi Társadalom*, 2, 55-77.
- Pap, N., Kitanics, M., Gyenizse, P., Hancz, E., Bognár, Z., Tóth, T., Hámori, Z. 2015: Finding the tomb of Suleiman the magnificent in Szigetvár, Hungary: Historical, geophysical and archeological investigations. *Erde*, 146(4), 289-303.
- Peters, D. J., Hamideh, S., Zarecor, K. E., Ghandour, M. 2018: Using entrepreneurial social infrastructure to understand smart shrinkage in small towns. *Journal of Rural Studies*, 64(May), 39-49.
- Pirisi, G. 2009: Kisvárosok differenciált átalakulása az ezredforduló Magyarországon. PhD-értekezés. PTE Földtudományok Doktori Iskola
- Pirisi, G. 2017: Reziliencia szerepe a kisvárosok fejlődésében - egy komlóii esettanulmány kapcsán. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 6(2), 75-88.
- Pirisi, G. 2019: A reziliencia lehetséges értelmezése a településföldrajzi kutatásokban. *Tér és Társadalom*, 33(2), 62-81.
- Pirisi, G., Makkai, B. 2014: Kulturális gazdaság és társadalmi tőke a zsugorodó kisvárosokban. *Köztes-Európa*, 6(1), 191-200.
- Pirisi, G., Trócsányi, A. 2014: Shrinking Small Towns in Hungary : the Factors Behind the Urban Decline in " Small Scale ." *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 58(2), 131-147.
- Putnam, R. D. 2001: *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
- Putnam, R. D. 2000: *Bowling alone*. *Proceedings of the 2000 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work - CSCW '00*, 357.
- Raman, B., Prasad-aleyamma, M., Bercegol, R. de, Zerah, M., 2015: *Selected Readings on Small Town Dynamics in India*. *SUBURBIN Working Paper Series*, 2, 114 p.
- Rubio, M. 1997: *Perverse social capital - Some evidence from Colombia*. *Journal of Economic Issues*, 31(3), 805-816.
- Sipos, N., Pap, N., Gonda, T., & Jarjabka, Á. 2021: *Feasibility and sustainability challenges of the süleyman's türbe cultural-tourism centre project in Szigetvár, Hungary*. *Sustainability (Switzerland)*, 13(10), 1-20.
- Steinführer, A., Vaishar, A., & Zapletalová, J. 2016: *The small town in rural areas as an underresearched type of settlement*. editors' introduction to the special issue. *European Countryside*, 8(4), 322-332.
- Stern, S. M. 2013: The dark side of the town: the social capital revolution in residential. *Virginia Law Review*, 99(4), 811-877.
- Swanson, B. E. 1985: Small town renewal. *Journal of Rural Studies*, 1(2), 163-171.
- Tóth, J. 1996: Településrendszer. In: Perczel, Gy. (Ed.), *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza* (pp. 539-586). Eötvös Kiadó.
- Vaishar, A. 2004: Small towns: an important part of the Moravian settlement system. *Dela*, 21, 309-318.
- Vaishar, A., Zapletalová, J., Nováková, E. 2016: *Between Urban and Rural: Sustainability of Small Towns in the Czech Republic*. *European Countryside*, 8(4), 351-372.
- Walton, J. F. 2019: *Sanitizing Szigetvár: On the post-imperial fashioning of nationalist memory*. *History and Anthropology*, 30(4), 434-447.
- Wolff, M., Haase, A., Leibert, T. 2021: *Contextualizing small towns - trends of demographic spatial development in Germany 1961 - 2018*. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 103(3), 1-22.
- Wolff, M., Wiechmann, T. 2018: *Urban growth and decline: Europe's shrinking cities in a comparative perspective 1990-2010*. *European Urban and Regional Studies*, 25(2), 122-139.
- Woodhouse, A. 2006: Social capital and economic development in regional Australia: A case study. *Journal of Rural Studies*, 22(1), 83-94.
- Zuzańska-Żyśko, E. 2005: Economic Transformation of Small Silesian Towns in the Years 1990-1999. *Geographica Polonica*, 78(1), 137-150.